

ДИНАМІКА СТАНУ ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ РОЗВИТКОМ В УКРАЇНІ

В.І.Саричев,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин

Дніпропетровського національного університету ім. О.Гончара

Новітні тенденції людського розвитку набувають сьогодні особливого значення для України. Прискорене оновлення технологічних укладів, подальша інтелектуалізація сучасних процесів відтворення істотно впливають на структуру і динаміку національного багатства. На початку ХХІ ст. саме творчий потенціал і інтелект здорового громадянина стають ключовими умовами для випереджального розвитку країни та її головним національним надбанням, а рівень розвитку людини визнається основним критерієм успішності країни і квінтесенцією її довгострокової глобальної конкурентоспроможності.

Очевидно, що будь-які тенденції та процеси національної економічної системи неможливо розглядати у відриві від закономірностей глобалізації світової економіки. Таким чином, національна стратегія людського розвитку повинна обов'язково розглядатися в контексті глобальних викликів. Формування соціально-економічної політики держави передбачає активізацію досліджень, присвячених взаємодії політичних і економічних процесів, розробці дієвих підходів, методів, інструментів та рекомендацій щодо вдосконалення та оцінки ефективності суспільної практики людського розвитку країни.

Недостатній ступінь наукової розробленості питань національної стратегії людського розвитку, так само як і необхідність вироблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення політики людського розвитку обумовлюють актуальність цієї сфери.

Мета роботи – дослідження взаємозв'язку стану здоров'я нації і здорового способу життя та людського розвитку в умовах поглиблення глобалізаційних процесів в економіці, висвітлення основних причин негативних тенденцій у стані здоров'я нації, людей із зайвою вагою тощо, обґрунтування шляхів використання здоров'язберігаючих ресурсів фізичної культури та спорту в Україні.

Проведення нагальних перетворень передбачає необхідність застосування прогресивного підходу, що ґрунтується на врахуванні базових основ сталого людського розвитку. Належну увагу також слід приділити відмінностям умов, існуючих у різних країнах. Навряд чи можна чекати успіху, якщо при розробці стратегій або здійсненні прийнятих програм підходити до всіх з однією міркою.

На основі аналітичних узагальнень наявних підходів до визначення поняття людського розвитку як системи, що поєднує кількісні соціально-економічні показники, мета людського розвитку полягає в забезпеченні належної якості життя населення, що повинна охоплювати не лише викорінення бідності та всіх форм економічної та соціальної ізоляції, а й передбачати розвиток гуманітарної сфери із широкою участю громадян, підтримувати соціальну й політичну стабільність тощо. Особливого значення в таких умовах набуває реалізація програм вдосконалення фізичного стану людини, збереження навколишнього середовища. Таким чином, на нашу думку, у розумінні людського розвитку економічні ресурси є лише засобом прогресу, в той час як кінцева мета полягає у ефективному використанні цих ресурсів для гарантування найкращих перспектив задоволення цивілізаційних прагнень суспільства. Крім того, людський розвиток необхідно також розглядати як процес, що дозволяє людям безперервно розширювати свої здібності і можливості. З огляду на це в Україні програми людського розвитку потребують значної корекції [1].

Серед основних проблем людського розвитку в Україні є очікувана тривалість життя при народженні. Як видно з таблиці 1 саме показники фізичного здоров'я як наслідок середньої тривалості життя є основними загрозами розвитку людського потенціалу в країні. В наслідок цього Україна дуже відстає від більшості європейських країн по рівню провідних показників економічного розвитку. Хоча стабільне економічне зростання впродовж останніх років створило передумови для покращення у довгостроковій перспективі, мине багато років, поки українська економіка досягне сучасного європейського рівня. Водночас слід визнати, що економічний розвиток сам по собі не вирішить усіх соціальних проблем. Глобальний досвід, включно з українським, свідчить, що економічне зростання супроводжується зростаючими диспропорціями в регіональному розвитку та збільшенням нерівності в доходах, і обидві ці проблеми потрібно вирішувати за допомогою дієвих заходів державної політики. Зростання обсягу виробництва важливо для забезпечення ресурсів, необхідних для розвитку суспільства, але само по собі мало чим допомагає розвитку людського потенціалу.

Недооцінка впливу людського розвитку на економічне зростання є ключовою, хоча й не єдиною причиною розриву в розвитку між Україною та іншими країнами. Перетворення України на державу з демократичною

Саричев В.І.

системою, громадянським суспільством і соціально орієнтованою ринковою економікою вимагає, щоб влада на всіх рівнях (особливо на місцевому) визнала, що людський розвиток є як кінцевою, так і ключовою метою. Таким чином, видатки на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист слід розглядати не просто як "витрачання" бюджетних коштів, а й як соціальні інвестиції (особливо у поєднанні з необхідними реформами), які могли б потужно вплинути на розвиток України.

Таблиця 1.

Динаміка смертності населення за основними причинами

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/ 2005 (%)
	Тис.						
Усього померлих	782,0	758,1	762,9	754,5	706,7	698,2	0,89
у тому числі від							
деяких інфекційних та паразитарних хвороб	17,2	16,3	16,8	17,3	15,1	14,6	0,85
новоутворень	91,8	90,4	90,0	89,0	88,6	88,8	0,97
хвороб системи кровообігу	488,8	480,8	480,6	480,1	460,6	465,1	0,95
хвороб органів дихання	28,0	24,7	25,1	23,3	21,1	19,5	0,70
хвороб органів травлення	31,7	30,2	33,6	35,2	30,1	26,8	0,85
зовнішніх причин	70,0	64,6	66,0	61,4	48,9	44,0	0,63
На 100 тис. наявного населення							
Усього померлих	1660,0	1620,3	1640,3	1631,0	1534,6	1522,2	0,92
у тому числі від							
деяких інфекційних та паразитарних хвороб	36,6	34,8	36,1	37,3	32,9	31,9	0,87
новоутворень	195,0	193,1	193,6	192,4	192,4	193,5	0,99
хвороб системи кровообігу	1037,6	1027,6	1033,4	1037,9	1000,2	1013,9	0,98
хвороб органів дихання	59,4	52,9	53,9	50,3	45,8	42,5	0,72
хвороб органів травлення	67,3	64,6	72,2	76,1	65,3	58,5	0,87
зовнішніх причин	148,5	138,0	141,9	132,7	106,3	95,8	0,65

В рамках національних програм соціально-економічного розвитку увагу слід зосередити не стільки на регулярному наданні допомоги нужденним, скільки на заохоченні їх особистого розвитку, посиленню їх ролі в суспільстві та розширенню їх можливостей щодо вибору свого майбутнього, водночас дбаючи, щоб вони брали на себе відповідальність як за свій вибір, так і за його реалізацію. Але соціальна політика України на сьогодні за своїм характером пасивна і зосереджена здебільшого на наданні допомоги бідним, аніж на зменшенні бідності шляхом розширення можливостей. Нинішня система соціального захисту в Україні також страждає від недоліків, типових для країн із соціалістичним минулим. Фінансова підтримка держави виходить далеко за межі її фінансових можливостей. Водночас рівень соціальних виплат дуже низький і не вирішує питання бідності. Крім того, в деяких випадках на тлі низької середньої зарплати розмір соціальної допомоги знеохочує людей бути економічно активними, що закріплює залежність від матеріальної допомоги. До того ж, така система може спокушати політиків обіцяти зростання виплат перед виборами, не надто звертаючи увагу на наслідки виконання цих зобов'язань у майбутньому.

Іншою стороною цієї проблеми є збільшення передчасної смертності. Ця тенденція посилюється за рахунок передчасної смерті серед чоловіків працездатного віку, які є основою інтелектуальної компоненти людського розвитку, так як саме вони формують прошарок професійних робітників в провідних сферах виробництва національного продукту.

Чоловіки порівняно з жінками характеризуються меншою соціальною і психологічною адаптацією до змін у житті, більшою схильністю до поведінки, пов'язаною зі створенням ситуацій підвищеного ризику для життя, зловживання речовинами, що викликають залежність (алкоголь, тютюн, наркотики), ризикована сексуальна поведінка, частота конфліктів із законом, менш відповідальним ставленням до власного здоров'я та меншою прихильністю до лікування у разі його порушень. Основні причини, які формують сучасний рівень смертності населення віком до 65 років в Україні зображено у таблиці 1.

Так, у віці до 15 років, який у структурі передчасної смертності становить для чоловіків 2,7%, а для жінок 7%, 56-57% усіх смертей відбуваються через вроджені вади розвитку та смерть у перинатальний період і досить значну частку становить смертність від зовнішніх причин (17-21%). У працездатному віці, на який припадає основна частина передчасних смертей, причини смертності зумовлюються статевими відмінностями. Для чоловіків основними причинами смертності в 2008 р. були хвороби системи кровообігу (31%) та зовнішні причини смертності (26%), а хвороби органів травлення та новоутворення становлять по 11%. Для жінок основними причинами передчасної смертності є новоутворення та хвороби системи кровообігу в

рівній мірі (24%), менш значними є зовнішні причини (17%) та хвороби органів травлення (15%). Потрібно зазначити, що передчасна смертність від серцево-судинних хвороб, які впродовж останніх років беззаперечно переважали серед основних причин, практично постійно зростала. Так, в 2008 р. коефіцієнт смертності населення у працездатному віці від хвороб системи кровообігу становив: для чоловіків – 330, а для жінок – 66 осіб на 100 тис. осіб працездатного віку, що вище рівня 1990 р. для чоловіків на 35%, а для а жінок – на 61% [2].

На нашу думку політика людського розвитку повинна спрямовуватись не тільки на збільшення кількості лікарень, що займаються лікувань хвороб, а розвивати концепцію здорового способу життя. В рамках удосконалення політики людського розвитку в Україні доцільним є формування стратегії розвитку фізичної культури і спорту.

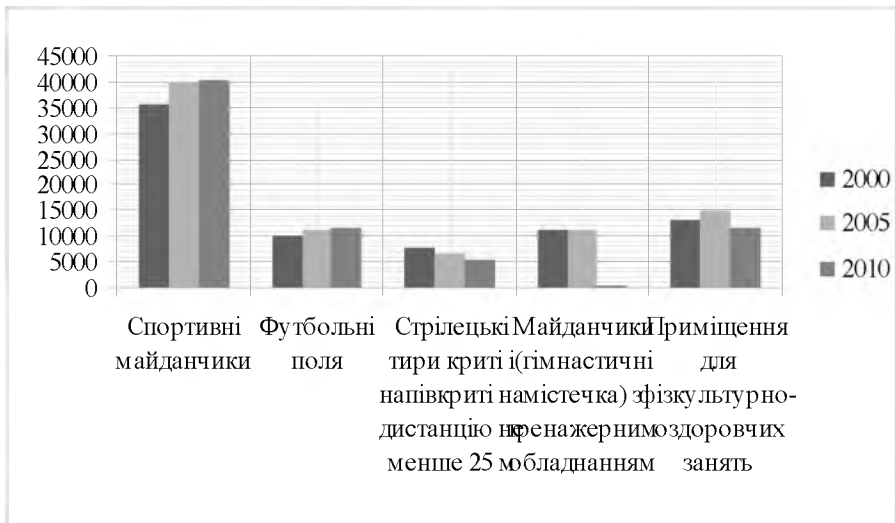

Рис. 1 Динаміка кількості спортивних споруд в Україні за період 2000-2010 рр.

Фізична культура – це галузь, перед якою стоїть низка завдань основними із яких є постійне підвищення рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення, сприяння економічному і соціальному прогресу суспільства, а також утвердження позитивної динаміки людського розвитку. Незважаючи на сталий розвиток ринкової системи господарювання, політика держави у галузі фізичної культури і спорту не сприяє її динамічному розвитку. Це наочно доведено на рисунку 1, в якому представлено динаміку кількості спортивних споруд в Україні.

З рисунків 1 і 2 стає зрозумілим чому за останні роки стрімко зменшується кількість населення країни, яке активно займається фізичною культурою та спортом. При цьому ще й руйнуються або перепрофілюються спортивні споруди, не здійснюється їх поточний та капітальний ремонт, надмірно зменшується кількість працюючих тренерів та спортивних інструкторів. Особливо вражаючими ці факти спостерігаються в сільській місцевості, що підтверджує контраст умов функціонування закладів фізичної культури і спорту як компоненти системи людського розвитку (див. табл. 2).

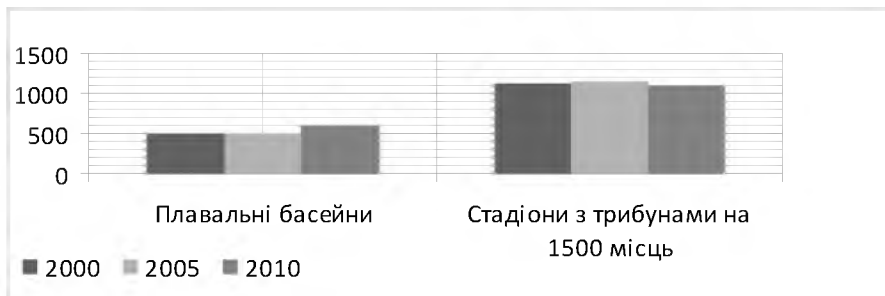

Рис. 2. Динаміка кількості плавальних басейнів та стадіонів з трибунами не менше ніж 1500 місць за 2000-2010 рр.

В таких умовах організаційною основою розвитку фізичної культури і спорту в Україні повинна стати розгалужена мережа спортивних клубів та центрів різних форм власності та спрямованості – оздоровчих, за спортивними інтересами, з окремих видів спорту тощо. Держава повинна вживати заходів щодо створення належних умов для функціонування таких клубів та центрів у навчальних закладах, на підприємствах, в установах та організаціях, за місцем проживання та масового відпочинку населення. Це в свою чергу впливатиме на рівень людського розвитку та відбиватиметься на підвищенні макроекономічних показників.

Тож для підвищення якості життя громадян України необхідно сформувати дієвий механізм правового регулювання, який сприятиме функціонуванню суб'єктів приватного сектора сфери фізичної культури і спорту та забезпечувати захист інтересів споживачів фізкультурно-спортивних послуг. На даний момент тут панує шкідлива диспропорція, коли в основному власниками фізкультурно-спортивних клубів та матеріальної бази є державні установи, що не в змозі забезпечити належний рівень привабливості та якості послуг. Загальна структура фізкультурно-оздоровчої роботи фізкультурно-спортивних клубів у 2011 р. відображена в табл. 2.

Структура фізкультурно-оздоровчої роботи фізкультурно-спортивних клубів в Україні за 2011 р.

Показник	Кількість осіб, що займаються всіма видами фізкультурно-оздоровчої роботи		З них особи у віці 6-18 років	
	усього	у сільській місцевості	усього	у сільській місцевості
Усього	4920428	1189362	2299754	630093
у тому числі				
у дошкільних навчальних закладах	381182	63921	19914	2204
у загальноосвітніх навчальних закладах	1533656	527156	1533656	527156
у професійно-технічних навчальних закладах	133860	13093	106682	10495
у вищих навчальних закладах	612481	8232	220456	5311
на підприємствах, в установах, організаціях в режимі робочого дня та у вільний від роботи час	1461799	365622	139203	50668
в організаціях за місцем проживання	797450	211338	279843	34259
із загальної кількості інваліди, що займаються реабілітаційно-оздоровчою роботою	37972	4293	—	—

Економічна діяльність у сфері фізичної культури і спорту повинна спрямовуватися на задоволення зростаючих потреб населення України у фізкультурно-спортивних послугах високої якості та сприяти зростанню ділової активності суб'єктів усіх секторів цієї сфери, гармонізації їх економічних відносин з іншими суб'єктами господарювання. Майнові ресурси суб'єктів господарювання у сфері фізичної культури і спорту повинні формуватися за рахунок різноманітних джерел: грошових та майнових внесків засновників; доходів, одержаних від надання фізкультурно-спортивних послуг та від здійснення інших видів господарської діяльності; кредитів банків та інших інвесторів; коштів державного та місцевих бюджетів; грантів, кошти громадських і благодійних організацій. Пріоритетом матеріально-технічного

забезпечення спорту повинно бути формування розгалуженої мережі сучасних спортивних споруд з урахуванням запитів різних соціальних, професійних груп населення, їх інтересів, рівня спортивної підготовленості та фізіологічного стану (див. рис.3).

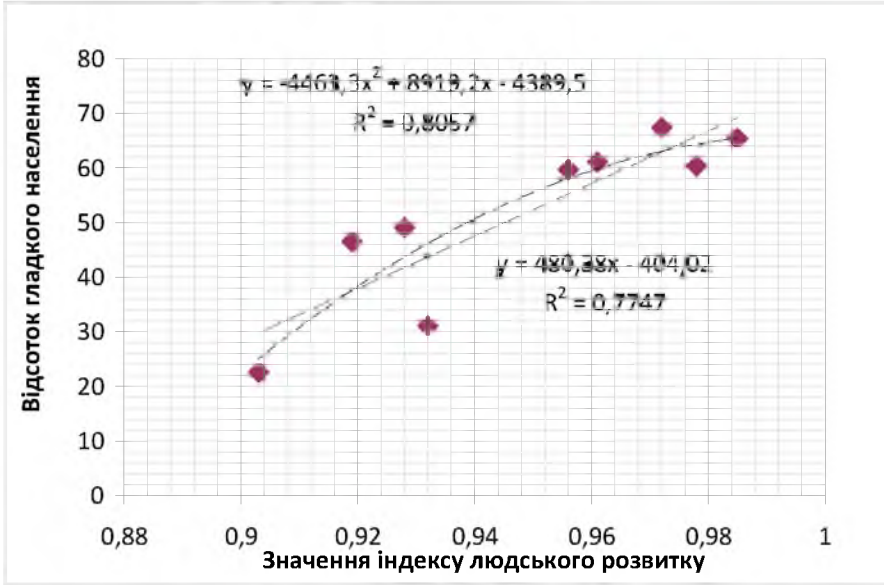

Рис. 3 Регресійна модель залежності індексу людського розвитку і кількості гладкого населення в країнах з дуже високим ІРЛП

З одного боку розвиток приватного сектору сфери фізичної культури і спорту та рівень людського розвитку здаються проблемами, які не перетинаються. Проте розрахована модель форм регресійної залежності, що зображена на рис. 3. доводить досить тісний зв'язок цих факторів.

Проведені дослідження доводять, що втрата людиною естетичної привабливості є значним травмуючим фактором, який ускладнює психологічну й соціальну адаптацію, зокрема приводить до розладів громадської поведінки. Парадокс, але найбільші показники самогубств мають країни з високим індексом ІРЛП за рахунок багатьох факторів, в тому числі ожиріння. Розрахована регресійна модель залежності індексу людського розвитку і кількості гладкого населення в країнах з високим ІРЛП зображено на рисунку 4 [3].

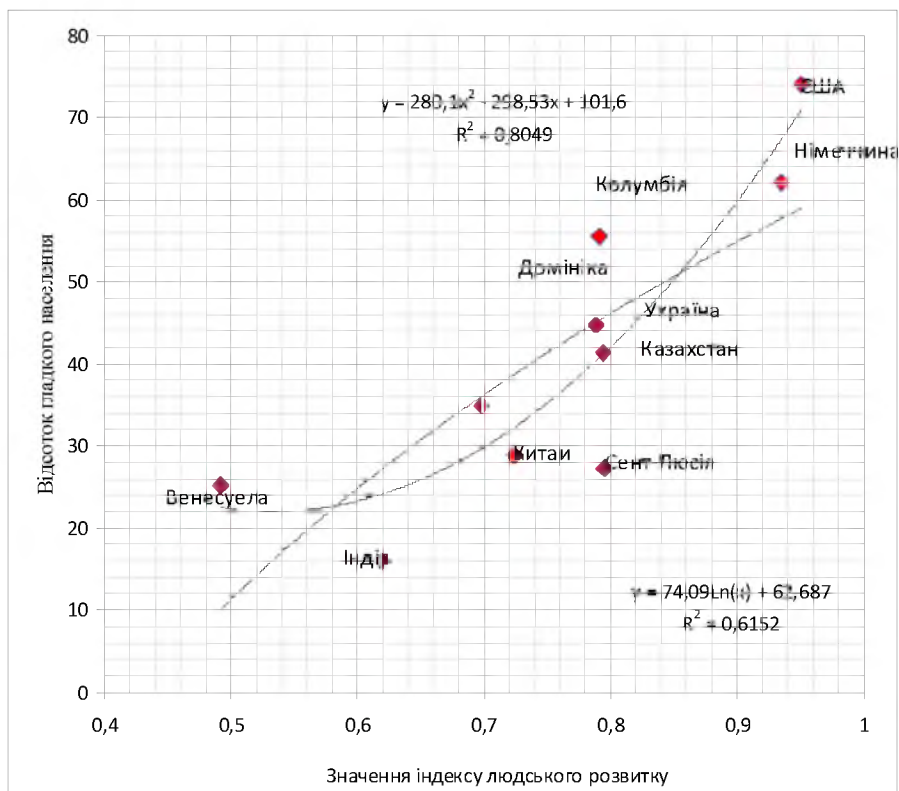

Рис. 4 Регресійна модель залежності індексу людського розвитку і кількості гладкого населення в країнах з високим ІЛРП

У дослідженнях медичного напрямку доказано, що ожиріння є чинником ризику розвитку багатьох хвороб: атеросклерозу, гіпертензії, тромбофлебіту, артритів, остеохондрозу, подагри тощо. У тучних (гладких) людей смертність у середньому збільшується на 50%. На заваді цьому повинні стати і державна політика, і громадська думка суспільства потужно підкріплені фінансово-економічними ресурсами, гнучкою нормативно-правовою базою та стійким переконанням людства у значущості здорового способу життя.

Вищенаведені твердження, як показали дослідження регресійної залежності у повній мірі знижують показники людського розвитку як в країнах з високим ІЛРП, так і в менш розвинених економіках. Це зумовлено нехтуванням людством у повсякденному житті перевагами здорового способу

існування, схильністю до шкідливих звичок, уповільненням рухової активності на робочому місці та під час відпочинку, підвищенням ризику захворювань, ожиріння значних верств населення тощо, що є підставою для зниження макроекономічних показників на глобальному рівні та втрати позитивного іміджу серед світової спільноти у процесі обчислення індексу ІРЛП. Тому очевидно, при формуванні державної політики соціально-економічного розвитку, компонентою якої є концепція людського розвитку, галузь фізичної культури і спорту набуває особливого статусу. Динамічному розвитку науки та економіки потрібні не тільки розумово, а й фізично розвинені особистості. Приклади розвинутих країн свідчать про посилення ролі фінансових чинників держави в розвитку фізичної культури і спорту. Саме тому у нинішніх соціально-економічних умовах належить істотно змінити підходи до рівня фінансування галузі фізичної культури і спорту. З цією метою віднайти нові джерела державного фінансування та їх наповнення, змінити підходи фінансування галузі з місцевого бюджету, активізувати залучення позабюджетних коштів. Для цього в Україні потрібно розробити та прийняти правові акти щодо залучення фінансових та матеріальних ресурсів у сферу фізичної культури і спорту, домогтися створення достатнього багаторівневого та багатоканального фінансування закладів фізичної культури і спорту, що дасть можливість істотно покращити ефективність їх роботи та зміцнити їх фінансовий стан, а у подальшому розробити альтернативну стратегію управління, що базуватиметься на концепції симбіозу державних та приватних корпоративних структур й буде враховувати позитивний світовий досвід.

Використані джерела

1. Индур Гоклани. Глобализация человеческого состояния/ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.inliberty.ru/library/study/534.
2. Человеческое развитие: Новое измерение социально-экономического прогресса / под ред. проф. В.П. Колесова, 2-е издание. – М.: Права человека, 2008. – 636 с.
3. Реформы финансирования здравоохранения. Опыт стран с переходной экономикой / под ред. J.Kutzin, С.Cashin, M.Jakob. – Европейская обсерватория по системам и политике здравоохранения ВОЗ. – М.: Практическая медицина, 2012. – 442 с.

Анотація

В роботі досліджено взаємозв'язок стану здоров'я нації і здорового способу життя та людського розвитку в умовах поглиблення глобалізаційних процесів в економіці. Висвітлені основні причини негативних тенденцій у стані здоров'я нації, людей із зайвою вагою тощо. Обґрунтовані шляхи використання здоров'язберігаючих ресурсів фізичної культури та спорту.

Ключові слова: управління людським розвитком, здоров'я нації, глобалізація, здоровий спосіб життя, фізична культура.

Аннотация

В работе исследованы проблемы взаимозависимости состояния здоровья нации и здорового способа жизни и человеческого развития в условиях глобализации процессов в экономике. Выявлены основные причины негативных тенденций в состоянии здоровья нации, людей с лишним весом и т.д. Обоснованы пути использования здоровые сохраняющих ресурсов физической культуры и спорта.

Ключевые слова: управление людским развитием, здоровье нации, глобализация, здоровый образ жизни, физическая культура.

Summary

This paper investigates the relationship of the nation's health and healthy lifestyles and human development in the context of deepening globalization of the economy. Highlight the major causes of negative trends in the health of the nation, people with overweight and more. The ways of using resources of health physical culture and sports.

Keywords: human development and health of the nation, globalization, healthy lifestyle, physical culture.

